

תפקיד השפה הארמית ביהדות

שחר מזהדב שיעור ד'

שפתו של העם היהודי מאז ומעולם הייתה לשון הקודש - השפה העברית, אך אי אפשר להתעלם מהופעתה הדומיננטית של השפה הארמית בחייו של היהודי. ליהודי שלא יודע ארמית חסרים המון נדבכים מרכזיים ביהדות. הוא יתקשה להבין דף גמרא, ספר הזוהר נעשה עבורו בלתי אפשרי לקריאה והוא לא יכול להנות אפילו מהמצוה הפשוטה של "שניים מקרא ואחד תרגום". אי אפשר להתכחש לכך שלארמית יש תפקיד חשוב מאוד ביהדות, מטרתו של מאמר זה היא לעמוד על מהותה וחשיבותה של השפה הארמית ובאיזה יחס היא ניצבת לצד שפת הקודש - העברית.

לשון ארמית - לשון מכובדת או בזויה?

הגמרא בסנהדרין (כ"א ע"ב) דנה בספר תורה שהמלך כותב לעצמו. בתור הרחבה מביאה הגמרא אמרה בשם מר זוטרא ועומדת על היחס בין לשון הקודש לארמית:

אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא בתחילה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי, ביררו להן לישראל כתב אשורית ולשון הקודש והניחו להדיוטות כתב עברית ולשון ארמי.

משמע מן הגמרא שלשון הקודש חשובה יותר מן הלשון הארמית, משום שאת הארמית הניחו להדיוטות. אך המדרש בבראשית רבה (עד, יב) מעורר שאלה:

אמר רבי שמואל בר נחמני אל תהי לשון ארמית קלה בעיניך, שמצינו בתורה ונביאים וכתובים שהקב"ה חלק לו כבוד. בתורה - יגר שהדותא. בנביאים - כדנא תמרון להון. בכתובים - וידברו הכשדים למלך ארמית.

מצד אחד מדובר בלשון שמותיריס אותה להדיוטות, ומצד שני מדובר בשפה שמופיעה בחלק מספרי התנ"ך. עצם העובדה הזו לבדה מחייבת אותנו להבין שיש ללשון זו מימד עמוק יותר משאנו חושבים.

עולם המדבר בעברית, אדם המדבר בארמית

שפת הקודש הייתה קיימת עוד מראשית העולם, כך אומר המדרש (בראשית רבה יח, ד):
 רבי פנחס ורבי חלקיה בשם רבי סימון אמרי: כשם שניתנה תורה בלשון הקודש,
 כך נברא העולם בלשון הקודש.

עדיין איננו יודעים מה יש בשפה העברית שראויה היא לשמש ככלי לבריאת העולם, אך
 המדרש מספק לנו הבנה שהעולם מתחיל ממנה, המקוריות של העולם מתחילה משפת
 הקודש.

כבר ראינו שהלשון הארמית מופיעה בכמה מקומות בתנ"ך, אך הדבר המפתיע שניתן
 לראות במסכת סנהדרין (ל"ח ע"ב) הוא שהופעתה של הלשון ארמית קודמת הרבה יותר
 להופעת האדם שממנו נוצרה הזהות הארמית - ארם בן קמואל:

ואמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון בלשון ארמי ספר שנאמר "ולי מה יקרו
 רעיק אל מה עצמו ראשיהם".

המילה "יקרו" בפסוק מורה על כובד בארמית ולכן דורשת הגמרא ששימות קריאת
 השמות לסובבים אותו בעולם היא מטלה רבת חשיבות, אך גם כבדה.
 הגמרא לעיל מאוד מקשה עלינו, כיצד יכול להיות שאדם הראשון, בריאה גדולת מימדים
 בכל היבט שהוא¹, מדברת ארמית? והרי אפשר להעלות על הדעת שאדם הראשון היה
 הדיוט כפי שראינו במסכת סנהדרין? כיצד יכול להיות שאדם הראשון לא דיבר בשפה שבה
 נברא העולם?

שניים מקרא ואחד תרגום - מדרגות בלימוד התורה

על מנת לענות על שאלה זו נצטרך להתבונן במספר מקורות העוסקים במצוה מיוחדת שבה
 מופיעה השפה הארמית - מצוות "שניים מקרא ואחד תרגום". כך אומרת הגמרא בברכות
 (ח' ע"א):

אמר רב הונא ברבי יהודה אמר רבי אמי, לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם
 הצבור... שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו.

המהר"ל בתפארת ישראל (יג) מתייחס למעלת התורה ומדוע אנחנו מלבישים את ספר
 התורה בכיסוי:

¹ חגיגה י"ב ע"א: "דאמר רבי אליעזר אדם הראשון מן הארץ ועד לרקיע".

ובפרק בני העיר אמר רבי פרנך, האוחז ספר תורה ערום, נקבר ערום. ומוקי ליה שם 'ערום' בלא אותה מצוה. ויש לשאול, למה נקבר ערום בלא אותה מצוה בהא מלתא דוקא. אבל הטעם, כי כשם שהתורה בעצמה לא באה בעולם אלא במלבוש, ולא היה אפשר שיהיה האדם אוחז בתורה כי אם על ידי מלבוש התורה. כשם שהנשמה אי אפשר שתהיה בעולם כי אם על ידי גוף, שהוא מלבוש הנשמה. גם כן האוחז ספר תורה הכתובה בלא דבר אמצעי, אין אחיזה לאותה מצוה, כיון שאין אחיזה לתורה כי אם על ידי מלבוש גשמי. ולכך נקבר ערום בלא אותה מצוה. שהאחיזה לתורה בלא מלבוש גשמי - אין זה אחיזה. כיון שהתורה שהיא בעולם, אינה עומדת רק על ידי מלבוש, ועל ידי זה הוא האחיזה. וכך התורה שהיא לפנינו, אין ראוי שיהיה לה אחיזה כי אם על ידי המלבוש. ואם אוחז בתורה ערום בלא מלבוש, נקבר ערום בלא מצוה. והנה הדברים האלו כמו דברי המדרש הזה, שיש לתורה לבוש שהיא מתלבש בה. וכל דברי תורה הם דברים פנימים, עומדים ברומו של עולם.

אי אפשר לאחוז בספר התורה בצורה ישירה כמו שאי אפשר לשים בעולם הגשמי נשמה בצורה גלויה וישירה, צריך גוף שיכיל אותה ויחצוץ בינה לבין העולם, חייבים בגד שיחצוץ ביננו לבין ספר התורה. לאחר מכן המהר"ל מתייחס למצוות שניים מקרא ואחד תרגום, הוא מתייחס לסדר הקריאה ומציג שלוש דרגות בתורה:

יש לתורה ג' מדרגות; המדרגה האחת, מדרגה הנגלית לכל אדם. המדרגה השנית, הוא הנסתר בתורה, שאינו מובן רק לחכמים ולנבונים. המדרגה השלישית, הוא שיש בתורה דברים מורים על עולם הבא, ודבר זה לא יושג לשום אדם, כי "עין לא ראתה זולתך"... ולפיכך יש לקרות התורה שנים מקרא ואחד תרגום. תרגום הוא הנגלה, שהרי התרגום הוא לשון שהכל יודעים, ושנים מקרא; האחד, על מדרגה שהיא לחכמים, ולפיכך הוא בלשון הקודש, השני, הוא על מעלה יותר עליון, והוא הפנימי, שאין לשום אדם השגה עד עולם הבא, וזהו שאמר "כל המשלים פרשיותיו שנים מקרא ואחד תרגום מאריכין לו ימיו ושנותיו", כי מן עולם הבא, ששם אריכות ימים ושנים, באים לו אריכות ימים ושנים.

הדרגות לפי המהר"ל הינן:

א. רמת הפשט - דרגה הפשוטה ביותר שכל אדם מסוגל להבין (סיפורי התורה בפשט הפסוקים).

ב. הנסתר שבתורה, רבדים שלא כל אדם מסוגל להבינם אלא רק חכמים.

ג. רובד עמוק שכלל אינו בא לעסוק בעולמנו אלא בעולם הבא, רובד שאף אדם לא משיג.

עד כה ראינו צורה אחת להסתכל על מצוות שניים מקרא ואחד תרגום, בה התרגום שייך לרובד הכי פשוט משום שהיא לשון שכולם מבינים, מעליה נמצאות שתי הקריאות במקרא היות ומדובר ברבדים עמוקים ועליונים יותר. לפי שיטה זו אנחנו אמורים להתחיל לקרוא את התרגום ורק לאחר מכן פעמיים את המקרא, משום שמתחילים מן הרובד הפשוט ועולים עד למדרגה העליונה ביותר.

לפי שיטה זו ניתן אולי להסביר מדוע האדם הראשון מדבר ארמית - משום שמוטלת עליו החובה לקרוא לכל הבריות בשפה ששווה לכל נפש. כאשר אדם הראשון יורד לפרטי הפרטים הגשמיים ביותר כגון הבהמות הוא משתמש בדרגה הפחותה ביותר - התרגום.

אך בהמשך דבריו מסביר המהר"ל שיש דרך נכונה יותר לראות את השפה הארמית, ובעצם מראה שיש לסדר את חלוקת המדרגות לעיל דווקא בדיוק בצורה ההפוכה:

ויותר נראה, והוא נכון, כי מלמטה למעלה נאמרו. כי התרגום הוא למעלה העליונה, היא מדרגת עולם הבא. וזה כי התרגום אינו נחשב לשון כלל, כמו שאמרו "והכרתי לבבל שם ושאר" אלו כשדים, שאין להם כתב ולשון. ובארנו זה במקומו, כי לשון ארמי, שהוא לשון בבל, אינו נחשב לשון. וכאשר אינו נחשב לשון, המחשבה הוא עיקר. והמחשבה היא המדרגה היותר עליונה, היא מדרגת עולם הבא. לכך 'אחד תרגום'.²

בשיטה הזו הקריאה מתחילה מן הדרגה הפשוטה ביותר ועוברת מדרגה-מדרגה עד לעליונה ביותר, ומשום שמבחינה הלכתית אנחנו מסיימים בתרגום - התרגום הוא הדרגה העליונה יותר. הסיבה לכך שהיא העליונה ביותר היא שלשון ארמית אמנם נקראת לשון אך מצד האמת אין זה כך, ולכן אין לה שייכות לעולם הזה.³ מדרגתה היא העליונה ביותר והיא הרובד היותר עליון בתורה - רובד העוסק בחיי העולם הבא.

² "תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו... ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, יצתה בת קול ואמרה מי הוא זה שגילה סתריי לבני אדם? עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר אני הוא זה שגיליתי סתריך לבני אדם, גלוי וידוע לפניך דלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך עשיתי שלא ירבו מחלוקות בישראל" (מגילה ג' ע"א). על פי המהר"ל פשט הגמרא מאוד מובן: דווקא משום שדרגת התרגום כל כך גבוהה, לאף אדם אין את הרשות והיכולת לגשת ולהנגישה לבני אדם, לכן הרובד הכי גשמי - הארץ מזדעזעת. צריך לדייק שדווקא הארץ מזדעזעת ולא השמיים או כל דבר הנמצא למעלה מכך. יונתן בן עוזיאל בתרגומו מדלג על כל מימד ארצי שיש בתורה ומגלה סתרים השייכים אל העולם הבא, מעשה שכזה בוודאי מערער על היסודות ודורש בת קול.
³ ראה גם מהר"ל בספר דרך חיים על מסכת אבות: "התרגום... אינו נחשב ללשון... שאינו שייך אל העולם הזה".

אם נחזור לתחילת דברי המהר"ל נבין כעת שדווקא הלבוש של התורה נמצא במקום חשוב הרבה יותר מהתורה עצמה, התרגום לתורה הוא הכלי בעזרתו אנו אווזים בתורה הכתובה בלשון הקודש.⁴

לפי הבנה זו מובן מדוע אדם הראשון, הנמצא בדרגה כה גבוהה, סיפר בלשון ארמית - משום שהיא שייכת לעולמות עליונים.

אם כן מדוע העולם נברא בשפה הנמצאת במדרגה פחותה ביחס לארמית? מדוע לא ברא הקב"ה את העולם בשפה השייכת לדרגה הגבוהה ביותר? כלומר בארמית? העולם נברא מצומצם ומוגבל,⁵ לפיכך נברא בשפה פחותה ומצומצמת. אך כאשר האדם נדרש להשקיע מחשבה ולקרוא שמות לבעלי החיים סביבו הוא צריך להתחבר למחשבת הבריאה, והיא, בניגוד לעולם הנברא, איננה מצומצמת ואיננה מוגבלת, לכן אדם הראשון מדבר בארמית כאשר הוא קורא לחיות בשמות.

יגר שהדותא וגל עד - הארמית כגדר

כפי שראינו לעיל שפת התרגום הוא הלבוש לתורה, הוא הכלי החוצץ בין בני האדם לקדושת התורה הכתובה בלשון הקודש. ראינו במהר"ל שאותה ארמית מורה על רובד גבוה מאוד במציאות שהוא רובד המחשבה, אולם טרם יישבנו את הסתירה לכאורה בין הגמרא בסנהדרין לבין המדרש רבה - הגמרא בסנהדרין אומרת שהארמית מונחת להדיטות, בעוד שהמדרש מדגיש שאל לנו לזלזל בארמית, וזאת משום שהיא זוכה לכבוד במספר מקומות בתנ"ך.

רבי נחמן בליקוטי מוהר"ן (יט, ד) מנתח לעומק את מהות הארמית:

ועץ הדעת טוב ורע, זה לשון תרגום שהוא אמצעי בין לשון הקודש, ובין לשון של שבעין עממין. ולשון עממין כשרוצים לינק מלשון הקודש אי אפשר להם לינק ממנו אלא על ידי לשון תרגום. לשון תרגום הוא בחינת אשה משכלת, בחינת משכיל על ידי תורגמן. כי לשון תרגום יש בו טוב ורע, **לפעמים הוא בחינת משכיל, ולפעמים הוא בחינת משכל.** ואשת כסילות הזאת, היא מפתה את האשה חכמה על ידי אשה משכלת. כי עיקר תגבורת הקליפה, אינו אלא על ידי לשון תרגום. בבחינת ארמי אובד אבי, ובבחינת מן ארם ינחני בלק, שהוא לשון תרגום, שהוא לשון ארמי שדרך שם מתעוררים לינק מהקדושה: ועיקר בניינה ושלמות של

⁴ אחד המקומות בתורה שבהם יש הקפדה כל כך גבוהה על הבגדים הוא בבגדי הכהנים, וכל שכן בבגדי הכהן הגדול בעבודתו ביום הכיפורים, התורה מראה שיש חשיבות גדולה מאוד להחלפת הבגדים שלו בין עבודה אחת לאחרת.

⁵ ראה ספר דעת תבונות לרמח"ל סימן כו' וכן סימן כח'.

לשון הקודש, אינו אלא על ידי שמפילין הרע של התרגום, ומעלין את הטוב שבתרגום, ללשון הקודש, שעל ידי זה נשלם לשון הקודש. ולבן הארמי, שהוא ארמי אבד אבי הנ"ל, רצה לינק מהקדושה על ידי התרגום, ועל כן קרא לו יגר שהדותא. ויעקב היה מעלה את התרגום ללשון הקודש, ועל כן קרא לו גלעד בלשון הקודש.

רבי נחמן מראה לנו שהארמית היא הדרך היחידה של האדם לינוק מהקדושה של לשון הקודש, בדיוק כמו שאדם שרוצה להבין שפה זרה משתמש במתורגמן, וכפי שראינו במהר"ל התרגום הוא באמת הדרך היחידה שלנו לאחוז בספר תורה.

אמנם רבי נחמן מדגיש שיש עוד אנשים שרוצים לינוק מן הקדושה, אך אותם אנשים שייכים לשבעים האומות, ומשום שהם שייכים לשבעים האומות הם שייכים לעולם הטבע⁶, וכאשר הם יונקים מן הקדושה היא נלקחת למקום טמא וגשמי מדי. לבן שהיה בן לאומה הארמית רצה לינוק מהקדושה ועל ידי כך בעצם לבטל את יניקתו של יעקב מן הקודש, כביכול רצה להיות כמחליף ליעקב ועל כך אומר הכתוב "ארמי אונבד אביי"⁷.

הופעתה של הארמית לראשונה בתורה מתרחשת דווקא בסיפור של לבן ויעקב משום ששם מתבארת לנו לראשונה מהי המהות שלה, הארמית היא **גל-עד**, היא גדר החוצצת והעוטפת לתורה, גדר שרק לישראל יש את היכולת לאחוז בה, כאשר לבן רואה את הבגד הקרוי "ארמית" הוא איננו מבין נכון את תפקידה ולכן מושך את אותו הבגד לזהותו האישית כחלק משבעים האומות,⁸ ולפיכך קורא לו בארמית. אמנם יעקב כבר עבר את הגדר לכיוון הקדושה, הוא רואה הרבה מעבר ללבוש, ולכן היה מסוגל כבר לקרוא לאותה גדר בארמית בלשון הקודש, הוא העלה את דרגת המלבוש ללשון הקודש.⁹

האין זה העומק שבדברי חז"ל בגמרא בשבת (ק"י"ד ע"א) - "אמר ר' יוחנן כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה".

לאור דבריו של רבי נחמן נוכל להבין את העומק הטמון שבדברי חז"ל, שדווקא המלבוש הוא החלק הכי חשוב בחייו של יהודי, הרובד הזה הוא בבחינת "עץ הדעת טוב ורע" והוא מסוגל להשכיל את האדם אך גם לסכל אותו, מדובר כאן ברובד בחיים שנמצא באמצע בין

⁶ המהר"ל בתפארת ישראל (א) מסביר שהעולם הטבעי שאנחנו חיים בו בנוי משבעה ימים, לכן גם האומות ששייכות לעולם הטבע מתחלקות במספר שבעים, אולם ישראל מעל הטבע ולכן אינם נמנים במניין אותם שבעים האומות. נוסף גם שהדרך היחידה שגוי יהיה מסוגל לעבוד את הקב"ה חייבת להיות בהתאם למעלתו הטבעית, ולכן שבע מצוות בני נח מונות שבע בלבד.

⁷ בהמשך דבריו רבי נחמן מסביר שהמילה "תרדמה" בגימטריה שווה ל"תרגום" ולכן יוסף הצדיק שהיה יודע שבעים לשון ידע לפשר ולתרגם את החלומות של הסובבים אותו לכדי שפה ברורה.

⁸ "ארמי" מכיל את אותיות "רמאיי", כך לבן בעצם מכיל בתוכו רמאות של אחיזה בארמית ומרמה את יעקב.

⁹ ניתן אולי לומר שזו גם הסיבה מדוע האבות לקחו את נשותיהן דווקא מן הזהות הארמית, על מנת לאחוז במלבוש ומשם להתעלות ללשון הקודש.

הגשמיות המלאה והטמאה של שבעים אומות לבין הקדושה הטהורה של לשון הקודש, ולכן היא מעורבת בטוב וברע, הארמית היא הרובד בתורה שמייצג את אותו גדר שיהודי וגוי יכולים לצעוד בו בצורה שווה, אמנם מגמתם תהיה שונה לחלוטין. הארמית היא היכולת שלנו להיפגש ולאחוז בתורה, ובעצם היא כחרב פיפיות שמצד אחד יכולה לשמש ככלי לאחוז בתורה ולינוק ממנה, ומצד שני עלול האדם להשתמש בכלי זה למלחמה בתורה ולכן סכנה טמונה בשפה זו. לכן אומר רבי נחמן שהיא "אישה משכלת ואישה מסכלת", אדם המשתמש בארמית לא נכון מכתים את המלבוש בו הוא אחוז, והבגד משמש לבגידה, וכלשון רבי נחמן "תגבורת הקליפה, אינו אלא על ידי לשון תרגום".

ראינו במסכת סנהדרין שלשון הקודש המשיכה דווקא לעם ישראל, אמנם לאנשים הדיוטות הארמית נשאת בתור שפה בלבד, אותם אנשים לא הבינו שהיא בעצם איננה שפה - היא הרבה מעבר לכך, אותם אנשים אוחזים בארמית בבחינת "אישה מסכלת". אולי זו הסיבה מדוע הגמרא כתובה דווקא בארמית, חכמי התלמוד הבבלי הכירו את מעלתה של הארמית אך ידעו שהגויים הבבליים סביבם יכולים לקחת את הארמית ולעשות בה שימוש מקולקל, ולכן העלו אותה למקום נעלה יותר וכתבו בעזרתה את הגמרא ולאחר מכן את ספר הזוהר.

אין המלאכים מכירים בלשון ארמית

נתברר לעיל מדברי המהר"ל שהלשון הארמית משתייכת לרובד היותר עליון, רובד המחשבה. כהמשך לדבריו נבאר נקודה נוספת. בגמרא בשבת (י"ב ע"ב) נאמר:

לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית דאמר רבי יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו לפי שאין מלאכי השרת מכירים¹⁰ בלשון ארמי.

המהר"ל בהמשך פרק יג' מתייחס לגמרא זו ומסביר שדווקא מפני שהארמית שייכת למדרגת העולם הבא היא שייכת אך ורק לבני ישראל בלבד ולא למלאכים, רק לבני ישראל יש חלק לעולם הבא ולכן למלאכים אין שייכות ללשון זו.

בעקבות הגמרא במסכת שבת פסק השולחן ערוך (קא, ד):

יכול להתפלל בכל לשון שירצה והני מילי בציבור אבל ביחיד לא יתפלל אלא בלשון הקודש... ויש אומרים דאף יחיד כששואל צרכיו יכול לשאול בכל לשון שירצה חוץ מלשון ארמי.

¹⁰ המתנות כהונה לא גורס "מכירים" אלא "אוהבין", וכן כתב הרא"ש ששפה זו מגונה בעיני המלאכים.

ראינו בליקוטי מוהר"ן שהארמית אוצרת בתוכה פוטנציאל לקדושה או חלילה לטומאה, זוהי מחשבה פנימית שעלינו לקחת למקום קדוש כמו שעשה יעקב אבינו. המלאכים הם יצורים עליונים מבני האדם וסביבתם אינה סביבה המעורבת בקודש וטומאה יחדיו, ולכן מציאות שכזו זרה להם.

אך אל לנו לשכוח - דוקא משום שהשפה הארמית נמצאת במחשבה הפנימית העמוקה היא מסוגלת לעלות למעלה הרבה יותר מן המלאכים, ואולי משום כך היא מגונה בעיניהם. אם כן מדוע פסק השולחן ערוך שאסור להשתמש בארמית בתפילה? הרי מסתבר שהארמית היא לשון שיכולה להועיל מאוד לתפילה היות והיא מגיעה לעולמות הכי עליונים.

התשובה נעוצה ברש"י על הגמרא בשבת (ד"ה 'דשכינה עמו'), המסביר מדוע חולה דווקא כן יכול להתפלל בארמית:

דשכינה עמו - ואין המתפלל צריך שיזדקקו לו מלאכי השרת להכניס תפילתו לפניו מן הפרגוד.

המלאכים הם אלה המעלים את תפילותינו מעלה, לכן חשוב להשתמש בשפה המקובלת על המלאכים, אחרת התפילה לא תעלה.

מחשבה של יהודי

דוקא המחשבה היא זו שתופסת כל כך הרבה חשיבות אצל היהודי. כל כותב הרב קוק (אורות הקודש, מוסר הקודש פסקה קכה):

אין המחשבה האצילית שלמה באדם, כשהוא מתנשא לצייר את הטוב הכללי, ולהתאמץ לחשוק בו לעצמו, ולעולם כולו, אלא אם כן היא מחפשת אפשרות לצורת חיים כזאת, שתבשם את העולם, במה שתתקן את תכונתו החברתית, ותכריע גם כן לטובה את החיים הפרטיים, בין בחיצוניותם, בין בפנימיותם, ותעמיד את היסוד לבסס את מעמד החיים באופן כזה, שהחיים הנצחיים, שהם קשורים ביזיכוך הנשמות, ואימוצן הרוחני המוחלט, הם יהיו נמשכים והולכים מהתיקון המסודר של המעמדים החברתיים והפרטיים, ומאוצר המחשבות, שהמחשבה הראשית גורמת להריק על החיים. כל מחשבה שהיא מפקרת את תיקון העולם וסדרי המדינות ופורחת באויר רוחני לבדה, ומתפארת בתיקון נשמות והצלחתן, הרי היא מיוסדת בשקר שאין לו רגלים. וכל מחשבה שדבר אין לה עם הרוממות הנצחיות, ומתעסקת רק עם סדרי החיים החמריים ותיקוניהם, אפילו אם יהיו בה תוכנים מוסריים וארחות צדק ומישרים, סופה

להתעכר, מפני קטנותה, ומפני הזוהמא והסרחון שהחיים החמריים לקויים בהם בטבעם, כשהם מנותקים מיסוד חיים נצחיים ותשוקתם.

הרב קוק מסביר שמחשבה קדושה חייבת לבוא לידי ביטוי בכל תחום בחיים, אסור לנו שהתורה תישאר בגדר תיאוריה התלויה באוויר. הארמית מורה על המחשבה ולכן אדם שמחשבתו קדושה עליו להתחיל לדבר ולעשות, עליו למצוא מקום ליישם את המחשבה העליונה שלו.

המחשבה מצריכה עבודה וכנות פנימית משום שהיא בבחינת "עץ הדעת טוב ורע", כאשר יהודי עושה את הפעולות השגרתיות ביותר הוא צריך לעשותן מתוך מחשבה קדושה, שלא ככל הגויים. יהודי וגוי יכולים לעבוד באותו המשרד, אך בשביל היהודי לא מדובר בעוד פעולה חסרת משמעות אלא חלק מעבודת ה', ויהודי שמלאכתו מתואמת למחשבת הבורא היא מלאכה אמיתית.

יהי רצון שנוזכה למחשבות מושכלות הנובעות מקדושה, ולקיים מה שכתוב "למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח דרכיך ואז תשכיל".